

WOJCIECH WŁOSKOWICZ

Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk

Pracownia Onomastyki

al. Mickiewicza 31, PL-31-120 Kraków

wloskowicz@gmail.com

NAZWY WŁASNE W POLSKIM SYSTEMIE SZKOLNICTWA WYŻSZEGO I NAUKI. STUDIUM POLITYKI NAZEWNICZEJ

Celem artykułu jest omówienie nazw polskich uczelni, instytutów Polskiej Akademii Nauk, centralnych instytucji systemu nauki oraz nazw programów grantowych Narodowego Centrum Nauki składających się na chrematonimie nauki polskiej. Określono proprialny status wspomnianych nazw. Nakreślono najważniejsze pojęcia teorii polityki nazewniczej. Wskazano na formalny i pragmatyczny wymiar każdej polityki nazewniczej oraz na jej możliwy eksplicytny lub implicytny charakter. Omówiono podstawy prawne nazewnictwa polskich uniwersytetów i uczelni, zaproponowano klasyfikację modeli nazewniczych. Omówiono podstawy prawne nazewnictwa instytutów PAN oraz obecne w nim struktury nazewnicze. Nazwy programów grantowych NCN przedstawiono jako typową serię nazewniczą.

1. Wstęp¹

Chrematonimy (nazwy własne materialnych i niematerialnych wytworów człowieka)² to w znacznej mierze „propria bez przeszłości”. Nowe kreacje nazewnicze tego rodzaju bardzo często odwołują się bowiem do współczesnego zasobu apelatywnych środków językowych i tym samym – w przeciwieństwie do antroponimii i toponimii – nie są szczególnie głęboko osadzone w historii języka. Trzeba jednak pamiętać, iż antroponomastykon i toponomastykon polszczyzny to zbiory

¹ Niniejsze opracowanie jest efektem grantu „Semantyka i pragmatyka onimiczna. Onomastyczna definicja nazwy własnej a teoria i praktyka polityki nazewniczej”. Instytucja finansująca: Narodowe Centrum Nauki; nr wniosku: 2018/28/C/HS2/00319. *Hic textus tempore pestis scriptus est.*

² Tak sformułowane tutaj objaśnienie istoty chrematonimu jest definicją mniej niż szkieletową. Najnowsze szczegółowe ustalenia w zakresie definicji chrematonimii prezentuje w swym artykule A. Gałkowski (2018).

wprawdzie niezupełnie zamknięte, ale o radykalnie ograniczonej „otwartości”³. Do polskiej „księgi imion” (w sensie inwentarza gotowych etykiet wielokrotnego użytku) nowe jednostki dodawane są sporadycznie, zwykle zresztą pod wpływem mody i kultury anglosaskiej. Podobnie jest w wypadku polskich nazwisk: nowych zasadniczo się nie tworzy. Ze względu na zakończony w Polsce proces rozwoju sieci osadniczej nie przybywa też wielu ojkonimów. Inaczej przedstawia się sprawa w wypadku chrematonimii. Nazwy firm, produktów i instytucji są obecnie (także w kontekście branding i marketingu) obszarem najintensywniejszej nazwotwórczej aktywności użytkowników języka. Są też szczególnie wyrazistym przejawem działania poprzez język, wyznaczając przy tym dość specyficzną sferę pragmatyki onimicznej, w której realizować się mogą różnego rodzaju strategie nazewnicze determinowane i określane przez rozmaite polityki nazewnicze.

Celem niniejszej pracy jest omówienie nazewnictwa obecnego lub nowo tworzonego w polskim systemie szkolnictwa wyższego i nauki, które to propria w dalszej części tekstu określane będą też skrótowo mianem **chrematonimii nauki polskiej (ChNP)**. Na tym tle zasygnalizowane zostaną najważniejsze elementy składające się na opracowywaną obecnie **teorię polityki nazewniczej**.

Nazwy polskich uczelni wyższych były w przeszłości przedmiotem artykułów L. Dacewicz (2007) oraz K. Kowalik (2010). Z żalem przyznaję, że na pozycje te uwagę zwrócił(a) mi dopiero Recenzent(ka) niniejszego opracowania, co znaczy, że nie zostały one wyzyskane podczas prowadzenia omawianych tutaj analiz. Być może korzystne było to jednak z tego względu, że do strukturalnego opisu nazw przystępowałem bez sugestii płynących z tych wcześniejszych ujęć.

W swym opracowaniu L. Dacewicz (2007: 523) zwraca uwagę, że w nazwach uczelni (zwykle wielowyrzowych) podstawowy jest apelatywny człon utożsamiający, np. *uniwersytet*, *akademia*, któremu towarzyszą różne człony dyferencyjne, przy czym łącznie badaczka wymienia 9 typów strukturalnych. Ponadto omawia nazwy uczelni prywatnych licznie powstałych po 1990 r. i podkreśla ich pragmatyczny charakter.

W przeprowadzonej przez niżej podpisanego analizie za formę nietypową uznano *Uniwersytet w Białymstoku*. W tym kontekście ciekawa okazała się konstatacja referowanej badaczki: „W użyciu codziennym (...) ze względu na nietypo-

³ Oczywiście antroponomastykon polszczyzny jest zbiorem otwartym głównie w zakresie nowo tworzonych przezwisk i pseudonimów, zaś o minimalnej otwartości toponomastykonu decyduje głównie to, że zasadniczo nie tworzy się już nowych nazw miejscowych i nazw terenowych od nowych motywacji, natomiast już istniejące nazwy bywają modyfikowane (głównie zresztą w drodze administracyjnej). Ponadto toponomastykon jest otwarty w zakresie urbanonimii (częste nadania nowych lub zmiany nazw ulic) i antropogenicznych obiektów fizjograficznych (np. nowo budowane zalewy, stawy).

wość częściej stosuje się nazwę *Uniwersytet Białostocki* przez analogię do nazw innych uniwersytetów (...) Nie zdecydowano się na *Uniwersytet Białostocki* z powodu niechlubnych asocjacji skrótu *UB*” (Dacewicz 2007: 526).

Zaletą artykułu K. Kowalik (2010) jest bogactwo przykładów obejmujących szerokie spektrum nazw rozmaitych instytucji szkolnictwa wyższego (w tym nazwy szkół wojskowych i szkół państwowych służb mundurowych oraz nazwy seminariów duchownych), natomiast – wbrew tytułowi pracy – brak w niej zestawienia *stricte* strukturalnych (względnie składniowych) typów nazw polskich szkół wyższych, zaś omówienie materiału następuje w podziale na (pod względem strukturalnym wewnątrznie heterogeniczne) kategorie fundowane przez rodzaj/typ samej uczelni: uniwersytety, uniwersytety przymiotnikowe, uczelnie techniczne, akademie wychowania fizycznego, akademie rolnicze, uczelnie medyczne, uczelnie artystyczne, uczelnie teologiczne, wspomniane wyżej uczelnie „mundurowe” i seminaria duchowne, *Państwowe Wyższe Szkoły Zawodowe*. Jedynie fragmenty materiału zgrupowane są według apelatywu stanowiącego główny człon nazwy: *akademia* i *kolegium*.

Cenne są ogólne spostrzeżenia referowanej autorki dotyczące nazw niepublicznych szkół wyższych: na ogólną liczbę 299 objętych jej badaniem szkół tego rodzaju aż 272 zawiera frazę *wyższa szkoła*, w tym 211 na pozycji inicjalnej. W tym tylko miejscu podała badaczka ogólny schemat strukturalny nazwy: nazwa bazowa + określenie profilu + informacja o lokalizacji + dodatkowa nazwa własna + nazwa patrona, przy czym zaznacza, że „Modyfikacje mogą dotyczyć wypełnienia formuły, uszeregowania jej członów, które mogą się różnić także stopniem skomplikowania i ich językowym kształtem” (Kowalik 2010: 354–355).

Z kronikarskiego obowiązku odnotuję tu, że w okresie dzielącym złożenie pierwszej wersji manuskryptu do oceny recenzenckiej (27.07.2020) a zmianami wprowadzanym do artykułu zgodnie z uwagami Recenzentów – polskie Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego (dalej: MNiSW) zostało połączone z Ministerstwem Edukacji Narodowej, w rezultacie czego powstało Ministerstwo Edukacji i Nauki (MEiN). Ponieważ treść artykułu powstała z uwzględnieniem stanu prawnego w okresie istnienia MNiSW, nazwy ministerstwa nie aktualizowano.

2. Nazwy własne w polskim systemie szkolnictwa wyższego i nauki jako chrematonimy

ChNP obejmuje m. in.: nazwy uczelni, nazwy instytutów i innych jednostek Polskiej Akademii Nauk, nazwy instytucji centralnych oraz ustawowych organów i gremiów pomocniczych Ministra NiSW, nazwy programów grantowych Narodowego Centrum Nauki i programów ministerialnych. Wszystkie wymie-

nione onimy nazywają więc pojęcia indywidualne osób prawnych lub innych bytów należących do (abstrakcyjnej) rzeczywistości kreowanej aktami prawnymi.

O proprialnym statusie omawianych tu form decyduje właśnie to, że są komunikacyjnymi i tekstowymi „zastępnikami” **pojęć indywidualnych** porządkujących wiedzę o obiektach indywidualnych, które w tym wypadku pozbawione są fizycznych realizacji w rzeczywistości materialnej: pojęcie indywidualne UNIWERSYTET WARSZAWSKI porządkuje prawnie kreowany niematerialny byt, który ontologicznie jest czymś więcej niż tylko sumą budynków i ludzi, którzy na UW uczą się i pracują. Stosunek formy wyrażeniowej i nazywanego pojęcia można ujmować w kategoriach bilateralnego znaku językowego, choć najdogodniejszym rozwiązaniem wydaje się onomastyczna adaptacja klasycznego trójkąta semiotycznego Ogdena i Richardsa, w którym pozycję „symbolu” zajmuje forma onimizacyjna, pozycję „myśli” lub „odniesienia” (*reference*) zajmuje pojęcie indywidualne, zaś pozycję referenta – obiekt (co sprawia, że w wypadku obiektów niematerialnych przynależnych do rzeczywistości kreowanej granica między pojęciem a obiektem jest płynna) (por. Włoskowicz 2015: 62–70).

Z takiej konceptualizacji i ontologicznego statusu uniwersytetu, instytutu czy innych instytucji systemu nauki wynika, że ChNP jako zbiór nazw własnych nie należy ani do kategorii antroponomów, ani do toponimii, lecz do chrematonimii. Wobec niejednorodności tej ostatniej kategorii obejmującej np. zarówno nazwy produktów, jak i nazwy utworów (tytuły), nazwy świąt, organizacji i instytucji – omawiane tu nazwy włączyć wypada do grupy, którą w ujęciu C. Kosyła (1993; por. omówienie w Breza 1998: 344–345) określić można mianem **chrematonimii niewłaściwej**, względnie do grupy, którą A. Gałkowski (2011: 51–52) nazywa **chrematonimią użytkową** (zawierającą w sobie jeszcze podklasę socjoideonomów, do której częściowo należą ChNP).

Istotne jest, że większość omawianych tu nazw jest przejrzysta semantycznie, tj. zbudowana z form apelatywnych określających kategorialną przynależność nazywanych obiektów indywidualnych. Pomijając dość specyficzne regulacje prawne (zob. niżej), podmiot mający w nazwie słowo *uniwersytet* zazwyczaj jest uniwersytetem (choćby i w niezbyt tradycyjnym wydaniu), zaś podmiot mający w nazwie *instytut* – w istocie jest instytutem.

Duża i złożona intensja znaczeniowa ChNP pozwala uznać omawiane propria za swego rodzaju „mikroteksty”, co zbieżne jest z ujęciem zaproponowanym przez M. Rutkiewicz-Hanczewską (2013: 19), która jest zdania, że „każdą nazwę własną (w pewnym momencie jej istnienia) można uważać za tekst, a dokładniej za tekst minimalny”. ChNP w znacznej mierze tworzona jest według z góry przyjętych schematów nazewniczych (częściowo wynikających z przepisów – zob. niżej, częściowo zaś z polskiej tradycji językowej i akademickiej), co omawiane

tu nazwy jako teksty pasuje w kategorii tzw. tekstów aferentnych (por. Rutkiewicz-Hanczewska 2013: 241–242).

Oczywiście tworzenie nazw własnych w polskim systemie szkolnictwa wyższego i nauki determinowane jest nie tylko przez wspomniane zasady, ale i przez całą konstelację elementów „modelowego aktu nominacyjnego”, do których – dokonując adaptacji modelu funkcji języka R. Jakobsona⁴ – M. Rutkowski zalicza: twórcę nazwy (kreatora), nazywany obiekt, nazwę, sytuację aktu nazwotwórczego oraz użytkownika nazwy. Nowo tworzone *proprium* pozostaje w relacjach do poszczególnych elementów tego układu, które to relacje wyznaczają funkcję nowo kreowanej nazwy: deskrypcyjną, ekspresywną, pamiątkową (względnie aluzyjną), impresywną albo poetycką (Rutkowski 2001: 11–12).

3. Teoria polityki nazewniczej: zarys najważniejszych pojęć

Każdą **politykę nazewniczą** najogólniej opisać można jako zbiór celów i środków dotyczących nadawania i propagowania nazw własnych wchodzących w skład zbioru określanego przez zasięg danej polityki. Każda polityka nazewnicza ma potencjalnie dwa wymiary: **formalny** oraz **pragmatyczny**. Pierwszy obejmuje aspekty rzutujące na wyrażeniowe właściwości lub regularności tworzonych nazw, drugi zaś w największym skrócie określić można jako działanie poprzez język, w tym konkretnym wypadku działanie poprzez nazwy. W nim zawiera się odpowiedź na pytanie o to, co nadawanymi nazwami podmiot danej polityki nazewniczej chce osiągnąć. Nie wszystkie polityki nazewnicze zostają przed wdrożeniem wprost wyartykułowane (w postaci regulacji, przepisów, uchwał lub innych dokumentów). Niekiedy pewne prawidłowości i schematy w tworzeniu i nadawaniu nazw rodzą się ze zwyczaju, tradycji lub swoistej inercji. Można zatem mówić o politykach nazewniczych **eksplicytnych** (zwykle **preskryptywnych**) oraz **implicytnych** (zazwyczaj **uzualnych**, często **inercyjnych**). Istotna jest też hierarchiczność polityk: niekiedy ogólne „globalne” polityki eksplicytne wyznaczają ramy tworzenia i realizacji bardziej szczegółowych „lokalnych” polityk nazewniczych.

4. Nazwy własne w polskim systemie szkolnictwa wyższego i nauki

ChNP jest modelowym przykładem rezultatu polityk nazewniczych projektowanych przez rozmaite podmioty i realizowanych przez różnych wykonawców, m.in. licznych możliwych aktorów procesu ustawodawczego, ministra na-

⁴ Szczegółową analizę dokonanej przez M. Rutkowskiego projekcji aparatu pojęciowego zaproponowanego przez R. Jakobsona (modelu funkcji języka) na płaszczyznę onimiczną zawarto w osobnym opracowaniu (Włoskowicz 2017: 332–335).

uki oraz struktury MNiSW zaangażowane w przygotowywanie aktów wykonawczych (m.in. rozporządzeń), jak również środowiska lokalne (mogące mieć np. wpływ na nową nazwę i/lub patrona uczelni państwowej po przekształceniu, co obecnie dotyczy przede wszystkim byłych państwowych wyższych szkół zawodowych, tzw. PWSZ-ów).

4.1. Nazwy uczelni

Zasady odnoszące się do nazw uczelni są przedmiotem ogólnych eksplicitnych polityk nazewniczych artykułowanych w kolejnych ustawach dotyczących szkolnictwa wyższego. Uchylona ustawa z 27 lipca 2005 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym* (Dz.U. 2005 poz. 1365 z późn. zm. – dalej *PoSW*) już na wstępie w art. 3 regulowała użycie rzeczowników rodzajowych w nazwach uczelni, w tym w nazwach tzw. uniwersytetów przymiotnikowych. Wyraz *uniwersytet* zastrzeżony był dla nazw uczelni posiadających uprawnienia do nadawania stopnia doktora w co najmniej 10 dyscyplinach (należących do różnych dziedzin), wyrażenie *uniwersytet techniczny* – dla nazw uczelni nadających doktorat w co najmniej 10 dyscyplinach, w tym co najmniej 6 technicznych. Wyraz *uniwersytet* „uzupełniony innym przymiotnikiem lub przymiotnikami” (odnoszącymi się do profilu uczelni) oznaczał, że uczelnia nadaje wspomniany stopień w co najmniej 6 dyscyplinach, w tym w co najmniej 4 przynależnych do dziedziny wskazanej w nazwie (te same zasady dotyczyły wyrazu *politechnika*, przy czym ostatni wymóg odnosił się do dyscyplin z nauk technicznych). Uprawnienia do doktoryzowania w co najmniej 2 dyscyplinach wystarczały uczelni do posługiwania się w nazwie wyrazem *akademia* (*PoSW* art. 3 ust. 1–5).

Nowa ustawa z 20 lipca 2018 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (Dz.U. 2018 poz. 1668 z późn. zm. – dalej *PoSWiN*)⁵ zasady użycia poszczególnych rzeczowników rodzajowych odnosi do kategorii posiadanej przez uczelnię w poszczególnych dyscyplinach. Wyraz *akademia* zastrzeżono dla uczelni akademickich, wyraz *politechnika* – dla uczelni akademickich posiadających kat. A+, A albo B+ w co najmniej 2 dyscyplinach inżynierskich i technicznych, zaś wyraz *uniwersytet* – dla uczelni posiadających te kategorie w co najmniej 6 dyscyplinach należących do co najmniej 3 dziedzin nauki lub sztuki. Istotny jest ustęp stanowiący, że: „w przypadku uzyskania kategorii naukowej skutkującej koniecznością zmiany nazwy uczelni na zasadach określonych w ust. 1–3, uczelnia może posługiwać się nazwą dotychczasową” (*PoSWiN* art. 16 ust. 1–4).

⁵ W środowisku politycznym i akademickim potocznie zwana „ustawą Gowina” (od nazwiska ministra nauki, który zainicjował i firmował to legislacyjne przedsięwzięcie). W PR-owym przekazie MNiSW ustawa ta początkowo określana była mianem *Ustawa 2.0*, następnie głównie jako *Konstytucja dla Nauki*. Więcej na temat nazwy tej ustawy w osobnym artykule (Włoskowicz 2019: 35, 43).

Z perspektywy – często w pracach onomastycznych przywoływanej – „identyfikacyjnej” funkcji nazw własnych stałość nazwy jest w wypadku instytucji niezwykle istotna. W tym kontekście w przepisach art. 16 kluczowy jest ust. 4, który pozwala zachować w nazwie rzeczownik rodzajowy nawet w wypadku przesunięcia nazywanego obiektu do innej kategorii. Wspomniany ustęp wiąże się dodatkowo z art. 194 ust. 1 ustawy z 3 lipca 2018 r. *Przepisy wprowadzające ustawę Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (Dz.U. 2018 poz. 1669 z późn. zm.), zgodnie z którym uczelnie działające w dniu wejścia w życie ustawy *PoSWiN* mogą zachować swoje dotychczasowe nazwy. W rezultacie zagwarantowano stałość nazw uczelni kosztem ich „kategorialnej” aktualności: podmiot, który ma w nazwie *uniwersytet* może więc – w wyniku spadku do „niższej” kategorii – w sensie prawnym wcale nie być uniwersytetem. Rodzi to pytanie o cel tak zaprojektowanej polityki nazewnictwa, szczególnie wobec tego, że tworzenie nowych uczelni akademickich⁶ nie jest obecnie sytuacją częstą. Jak się wydaje, określenie zasad nazewnictwa ustawodawca wykorzystał do zdefiniowania samych kategorii uczelni. Przede wszystkim jednak omawiany niżej materiał nazewnictwa powstał i/lub wciąż podlega regulacjom (uchylonej) ustawy *PoS* z 2005 r.

Źródłem materiału do opisu nazewnictwa uczelni jest wykaz stanowiący załącznik do *Obwieszczenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 4 września 2019 r. w sprawie wykazu jednostek organizacyjnych nadzorowanych przez ministra nauki i szkolnictwa wyższego* (M.P. 2019 poz. 901), dalej oznaczany skrótem *WJ*.

Poniższe spostrzeżenia dotyczą nazw uczelni publicznych. Ze względu na brak miejsca poza nawiasem rozważań pozostawiono nazwy uczelni niepublicznych – jako częściowo „marketingowe” i podległe specyficznym partykularnym politykom nazewnictwa.

WJ zawiera łącznie 35 nazw jednostek o statusie uniwersytetu, w tym 18 nazw uniwersytetów „bezprzymiotnikowych” i 14 nazw uniwersytetów „przymiotnikowych” (w sensie wynikającym z art. 3 ust. 2–3 *PoS*) oraz nazwy *Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II*, *Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie* i *Szkoła Główna Handlowa w Warszawie*. W kategorii politechnik zamieszczono 14 nazw, w kategorii akademii – 11, zaś w kategorii publicznych uczelni zawodowych – 34 nazwy.

Polityka nazewnictwa określająca nazewnictwo publicznych uczelni w swym *w y m i a r z e f o r m a l n y m* ma charakter mieszany: eksplicytno-implicitny. O ile bowiem w ustawach jasno wyartykułowano zasady użycia w nazwach

⁶ Podział podmiotów na uczelnie akademickie i zawodowe (oraz na uczelnie publiczne i niepubliczne) definiują artykuły 13–15 *PoSWiN*, przy czym zgodnie z przepisami wprowadzającymi (Dz.U. 2018 r. poz. 1669) kategorie uczelni akademickiej i zawodowej wchodzi w życie dopiero z dniem 1.10.2021.

rzeczowników rodzajowych, o tyle realizowane schematy (paradygmaty) nazw mają charakter wyraźnie uzualny.

Główne paradygmaty nazw polskich uniwersytetów ukonstytuowały się, jak można zakładać, w okresie międzywojennym, gdy istniało w Polsce sześć uniwersytetów noszących nazwy: *Uniwersytet Jagielloński*, *Uniwersytet Stefana Bato-rego w Wilnie*, *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie*, *Uniwersytet Warszawski (Uniwersytet Józefa Piłsudskiego w Warszawie⁷)*, *Uniwersytet Poznański*, *Katolicki⁸ Uniwersytet Lubelski*. Za tradycyjne schematy uznać wypada więc:

typ I *sui generis*: *Uniwersytet Jagielloński*,

typ II: *Uniwersytet* + [przymiotnik od n. miasta],

typ III: *Uniwersytet* + [n. os. patrona w D.] + w + [n. miasta w Ms.].

Niektóre współczesne formy zawarte w *WJ* stanowią kontaminację bądź modyfikację tych tradycyjnych paradygmatów (pogrubieniem wyróżniono paradygmaty wciąż żywotne w niezmienionej formie):

typ Ia *sui generis*: *Uniwersytet Jagielloński w Krakowie*,

typ II: *Uniwersytet Łódzki*, *Uniwersytet Opolski*, *Uniwersytet Rzeszowski*, *Uniwersytet Szczeciński*, *Uniwersytet Warszawski*, *Uniwersytet Wrocławski*,

typ IIa: *Uniwersytet Gdański w Gdańsku*, *Uniwersytet Zielonogórski w Zielonej Górze*,

typ IIb (*Uniwersytet* + [przymiotnik od n. regionu/województwa] + w + [n. miasta w Ms.]): *Uniwersytet Śląski w Katowicach*, *Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie*;

typ III: *Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach*, *Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu*, *Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie*,

typ IIIa (bez członu: w + [n. miasta w Ms.]): *Uniwersytet Kazimierza Wielkiego*, *Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej*,

typ IV (połączenie II i III): *Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II*.

Formy nietypowe: *Uniwersytet w Białymstoku⁹*, *Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu¹⁰*.

⁷ Nazwa nadana dekretem Prezydenta RP z 26 sierpnia 1935 r. (Dz.U. 1935 nr 66 poz. 412), którego treść sprowadzała się do pierwszego artykułu: „Art. 1. Uniwersytetowi Warszawskiemu nada się nazwę: «Uniwersytet Józefa Piłsudskiego w Warszawie»”. Okoliczności tej renomacji oraz stosowną uchwałę Senatu uczelni relacjonuje rektor UW w sprawozdaniach z działalności Uniwersytetu (Pieńkowski 1936: 25–26).

⁸ Człon *Katolicki* dodano pod koniec lat 20. XX w.

⁹ Realizacją paradygmatu tradycyjnego byłoby *Uniwersytet Białostocki* – por. uwagi L. Dacewicz (2007: 526) referowane we wstępie.

¹⁰ Konstrukcje z członem *imienia* pojawiają się wprawdzie w nazwach młodszych uniwer-

Omawiając współczesne modyfikacje schematów międzywojennych, formy zawarte w *WJ* uznano za: poprawne i oficjalne, nawet jeśli odbiegają od postaci usankcjonowanych uzusem polszczyzny (jak np. uzupełnienie nazwy *Uniwersytet Jagielloński* członem *w Krakowie*).

Nazwy uniwersytetów „przymiotnikowych” realizują następujące schematy:

typ A: *Uniwersytet* + [przymiotnik od n. dziedziny lub dyscypliny naukowej] + *w* + [n. miasta w Ms.], np. *Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie*, *Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach*; rozwinięciem typu A jest *Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie*,

typ B: *Uniwersytet* + [przymiotnik od n. dziedziny lub dyscypliny naukowej] + *im.* + [n. patrona w D.] + *w* + [n. miasta w Ms.], np. *Uniwersytet Rolniczy im. Hugona Kołłątaja w Krakowie*, *Uniwersytet Technologiczno-Humanistyczny im. Kazimierza Pułaskiego w Radomiu*, *Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie*.

Ponadto do kategorii uniwersytetów zaliczają się dwie uczelnie o nazwach odwołujących się do tradycyjnych modeli pochodzących jeszcze z XIX w. z członem *Szkoła Główna*: *Szkoła Główna Handlowa* i *Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego*.

Nazwy politechnik wykazują się dużą jednolitością. Łącznie 12 nazw realizuje schemat *Politechnika* + [przymiotnik od n. miejscowości] w dwóch tylko wypadkach uzupełniony nazwą patrona (*Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki* oraz *Politechnika Rzeszowska imienia [sic!] Ignacego Łukasiewicza*). W dwóch kolejnych nazwach człon przymiotnikowy urobiono od nazwy regionu (a nie miasta): *Politechnika Śląska*, *Politechnika Świętokrzyska*.

Nazwy akademii realizują ogólny schemat: *Akademia* + [n. dyscypliny w D. lub przymiotnik od n. dyscypliny], po czym następują fakultatywne człony: 1) *im.* + [n. patrona w D.], 2) *w* + [n. miasta], np. *Akademia Górniczo-Hutnicza im. Stanisława Staszica w Krakowie*, *Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej*, *Akademia Wychowania Fizycznego we Wrocławiu*. Z tej prawidłowości wyłamuje się nazwa *Akademia Pomorska w Słupsku* oraz nazwa *Akademia Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego w Warszawie*¹¹ zawierająca (tradycyjne w kategorii uniwersytetów) wyrażenie nazwy patrona nieoprzezdzone elementem *im.*

sytełów przymiotnikowych, ale w chwili nadawania poznańskiej uczelni omawianej nazwy taka struktura była innowacją. Mimo obecności członu *im.* w nazwie UAM w tekstach nieoficjalnych powszechna jest „nieurzędowa” (a realizująca tradycyjny paradygmat) forma *Uniwersytet Adama Mickiewicza*.

¹¹ Nazwa w tej dokładnie postaci nadana została ustawą z dnia 23 sierpnia 1938 r. o *Akademii Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego w Warszawie* (Dz.U. 1938 nr 65 poz. 488).

Interesująco przedstawiają się zawarte w WJ 34 nazwy publicznych uczelni zawodowych. Są to w większości – szczególnie na tle uniwersytetów – podmioty dość młode, nierzadko utworzone w drodze rozmaitych przekształceń skutkujących renomacjami. Przede wszystkim uwagę zwraca to, że aż w 32 nazwach pojawia się przymiotnik *państwowy*. Można domyślać się, że chodzi o wymiar pragmatyczny nazwy i podkreślenie, że uczelnia pełni swoją misję edukacyjną w sposób wolny od uwarunkowań typowych dla przedsięwzięcia komercyjnego. Pozostałe dwie nazwy także realizują taki prawdopodobny zamysł pragmatyczny: *Mazowiecka Uczelnia Publiczna w Płocku* (przymiotnik *publiczny*) oraz *Akademia im. Jakuba z Paradyża*¹².

Aż 18 nazw rozpoczyna się od frazy *Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa*, po której następuje fakultatywne określenie patrona i obligatoryjne określenie siedziby. Dodatkowo omawiane wyrazy pojawiają się w nazwach *Państwowa Medyczna Wyższa Szkoła Zawodowa w Opolu* i *Podhalańska Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Nowym Targu*¹³.

Aspekty formalne w większości młodszych nazw ujawniają wycucie językowe twórców, szczególnie w zakresie składni. Chodzi tu np. o szyk elementów w segmencie *Państwowa Wyższa Szkoła : Państwowa Szkoła Wyższa*. Pierwszy wariant w kontekście prawostronnym otwiera miejsce dla dodatkowych określeń w postaci przydawki dopełniaczowej lub przymiotnikowej (np. *Państwowa Wyższa Szkoła Informatyki i Przedsiębiorczości w Łomży, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa...*), natomiast drugi wariant otwiera tam miejsce wyłącznie na fakultatywne określenie patrona (*im.*) i obligatoryjną frazę przyimkową określającą siedzibę (np. *Karkonoska Państwowa Szkoła Wyższa w Jeleniej Górze*). W wykazie uwagę zwraca też wzajemna kolejność wyrazów *Uczelnia* i *Państwowa*. Wobec typowej dla języka polskiego kolejności rzeczownik + przymiotnik we frazach, w których przydawka nie opisuje obiektu, ale delimituje znaczenie samego rzeczownika, wątpliwości poprawnościowe budzi składnia nazw *Państwowa Uczelnia im. Stefana Batorego* i *Państwowa Uczelnia Stanisława Staszica w Pile* – szczególnie wobec jednoznacznie poprawnych nazw *Uczelnia Państwowa im. Jana Grodka w Sanoku* i *Uczelnia Państwowa im. Szymona Szymonowica w Zamościu*. Naturalnie zgłoszone tu zastrzeżenie nie dotyczy nazw z segmentem *Państwowa Uczelnia Zawodowa*.

¹² Uczelnia ta utworzona została ustawą z dnia 13 maja 2016 r. o utworzeniu Akademii im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim (Dz.U. 2016 poz. 752) i w nazwie otrzymała określenie *akademia*, choć nie spełniała wymogów określonych w art. 3 ust. 5 PoSW. Zasady *lex specialis derogat legi generali* użyto tu zapewne w celach prestiżowych (a więc pragmatycznych).

¹³ Spośród wymienionych tu łącznie 20 podmiotów z dniem 1 października 2019 r. dwie uczelnie otrzymały nowe nazwy oparte na członie *Państwowa Uczelnia Zawodowa* (§ 1 pkt 2 rozporządzenia Ministra NiSW z 12 sierpnia 2019 r. w sprawie zmiany nazw niektórych publicznych uczelni zawodowych, Dz.U. 2019 poz. 1560).

Najistotniejsze spostrzeżenie odnosi się jednak do sposobu wyrażania nazwy patrona. Wśród 34 stosunkowo młodych nazw publicznych uczelni zawodowych wymienionych w analizowanym wykazie – 16 nazw zawiera nazwę patrona. W 15 z nich nazwę patrona poprzedzono członem *im.*, a tylko w jednej pojawia się sam dopełniacz nazwy osobowej: *Państwowa Uczelnia Stanisława Staszica w Pile*. W zestawieniu z nazwami uniwersytetów pozwala to wyciągnąć wniosek, że starszy polski model nazwy uczelni zawiera n. os. patrona wyrażoną dopełniaczem niepoprzedzonym członem *im.*, który to człon typowy jest raczej dla innowacyjnego schematu nazwotwórczego realizowanego przez nazwy młodsze.

4.2. Nazwy instytutów i innych jednostek PAN

Chrematonimia Polskiej Akademii Nauk jest w ogromnej mierze wynikiem konglomeratu implicytnych, uzualno-improwizacyjnych polityk nazewniczych, a przede wszystkim ilustracją pewnego nieporządku nazewniczego, jaki powstaje w sytuacji braku jakiegokolwiek całościowej formalno-pragmatycznej, planowej i eksplicytniej polityki nazewniczej (ewentualnie „strategii brandingowej”). Do najistotniejszych problemów należy tu obecność w rejestrze instytutów PAN wpisów zawierających pełne nazwy instytutów formalnie niezgodne z przepisami ustawy o PAN, obecność w rejestrze powtarzających się skrótów nazw, brak ustalonych urzędowo angielskich form nazw instytutów, a w wypadku innych jednostek organizacyjnych PAN nazwy o składni uniemożliwiającej swobodne ich użycie w tekście ciągłym.

Jeśli chodzi o elementy ogólnej eksplicytniej polityki nazewniczej dotyczącej nazw instytutów PAN, to zgodnie z § 4 ust. 2 pkt 2 rozporządzenia Ministra NiSW z 7 grudnia 2010 r. w sprawie rejestru instytutów naukowych Polskiej Akademii Nauk (Dz.U. 2010 nr 236 poz. 1558): „Dział pierwszy [księgi rejestrowej założonej dla danego instytutu – dop. W.W.] «Oznaczenie instytutu» zawiera pełną i skróconą nazwę instytutu naukowego oraz jego siedzibę i adres”. Tym samym nazwy pełne i skrócone zawarte w rejestrze uznać wypada za jedyne oficjalne formy urzędowe, tym bardziej, że zgodnie z art. 48 ust. 2 ustawy z 30 kwietnia 2010 r. o Polskiej Akademii Nauk (Dz.U. 2010 nr 96 poz. 619 z późn. zm.) „wpis do rejestru wywołuje takie same skutki prawne, jak wpis do Krajowego Rejestru Sądowego”. Z kolei art. 47 ust. 1. tejże ustawy stanowi, iż nazwa instytutu winna zawierać „zwrot” *Polskiej Akademii Nauk*. A w niektórych księgach rejestrowych tak nie jest (zob. niżej).

Nazwy instytutów opisano na podstawie danych zawartych w rejestrze instytutów Polskiej Akademii Nauk udostępnianym na stronach PAN¹⁴. **Pod uwagę brano wyłącznie urzędowe formy nazw zawarte w poszczególnych księgach**

¹⁴ *Rejestr Instytutów Naukowych | Instytucja PAN* (online: <https://instytucja.pan.pl/index.php/rejestr-instytutow-naukowych>, dostęp: 02.06.2020).

rejestranych w dziale I w rubryce 2 zgodnie ze stanem na dzień 2 czerwca 2020.

Pomijając nazwę *Europejskie Regionalne Centrum Ekohydrologii Polskiej Akademii Nauk*, wszystkie pozostałe 67 nazw instytutów PAN zaczyna się rzeczownikiem rodzajowym. W wypadku 61 nazw jest to – co dość oczywiste – rzeczownik *instytut*, obecny ponadto w nazwie *Muzeum i Instytut Zoologii Polskiej Akademii Nauk*. Natomiast pięć nazw instytutów III Wydziału PAN jako rzeczownik rodzajowy zawiera wyłącznie *centrum*. Nie byłoby to problemem (*ustawa o PAN* nie nakazuje użycia słowa *instytut*), gdyby nie to, że art. 57 tejże ustawy opisuje *centrum* PAN jako swoisty byt (brak w przepisie *genus proximum*, które by określało rodzaj osobowości prawnej lub choćby typ podmiotu) działający na podstawie umowy zawartej przez podmioty – głównie instytuty PAN – wchodzące w skład danego centrum. Spośród pięciu *Centrów* III Wydziału PAN dwa osobowość prawną jako instytuty PAN (w rozumieniu ustawy) i potwierdzenie nazwy zawierającej wyraz *centrum* uzyskały już po wejściu w życie (z dniem 1.10.2010) art. 57 *ustawy o PAN: Centrum Materiałów Polimerowych i Węglowych Polskiej Akademii Nauk* na podst. uchwały nr 28/2010 Prezydium PAN z dnia 9 listopada 2010r., zaś *Centrum Fizyki Teoretycznej Polskiej Akademii Nauk* na podstawie uchwały nr 3/2011 Prezydium PAN z dnia 18 stycznia 2011 r. Ponadto także wzmiankowane na początku tego akapitu *Centrum* jest – w myśl art. 58 ust. 3 *ustawy o PAN* – faktycznie instytutem, a nie centrum. Takie nazewnictwo nie stoi w sprzeczności z postanowieniami ustawy, ale do porządku prawnopojęciowo-nazewniczego z pewnością się nie przyczynia.

Nazwy instytutów *Polskiej Akademii Nauk* (w prezentacji nazw ten końcowy segment pominięto) na różne sposoby wyrażają informację o przedmiocie ich działalności, choć niemal zawsze czynią to za pomocą dopełniacza. Niecałe 4/5 nazw zawiera w tej pozycji nazwę dyscypliny (rzadziej dziedziny) naukowej (np.: *Instytut Fizyki*, *Instytut Genetyki Człowieka*, *Instytut Nauk Prawnych*, *Instytut Podstaw Informatyki*) lub określenie tematyki badań (np. *Instytut Sławistyki*, *Instytut Badań Literackich*, *Instytut Badań Systemowych*, *Instytut Studiów Politycznych*). Niemal 1/5 nazw zawiera natomiast (także wyrażoną dopełniaczem) nazwę przedmiotu badań, np.: *Instytut Języka Polskiego*, *Centrum Materiałów Polimerowych i Węglowych*, *Instytut Wysokich Ciśnień*, *Instytut Maszyn Przepływowych*. W materiale dwie izolowane konstrukcje z członem określającym dyscyplinę wyrażonym przymiotnikowo to *Centrum Astronomiczne* oraz *Instytut Matematyczny*. Obie te nazwy wpisują się w stary regresywny schemat nazwotwórczy korzystający właśnie z przymiotnika urobionego od nazwy uprawianej nauki lub przedmiotu badań, zgodnie z którym utworzono w przeszłości m.in. nazwy: *Instytut Politechniczny*, *Instytut Oftalmiczny*, *Instytutu Radowy*, *Instytut Bibliograficzny*, *Instytut Historyczny Uniwersytetu Warszawskiego*,

Wojskowy Instytut Geograficzny, Państwowy Instytut Geologiczny (można by tu podać jeszcze wiele innych przykładów o rodowodzie XIX-wiecznym lub międzywojennym).

Spośród 68 instytutów PAN imię patrona ma w swej nazwie 20, wg wydziałów PAN: I 2/14 (14,29%), II 7/19 (36,84%), III 4/17 (23,53%), IV 4/13 (30,77%), V 3/5 (60%). W wypadku I Wydziału PAN (Nauk Humanistycznych i Społecznych) dążenie do honorowania wybitnych badaczy poprzez nadanie ich imienia instytucji – jest wyraźnie niewielkie. Przede wszystkim uwagę zwrócić należy jednak na regularność modelu [nazwa rodzajowa (niemal zawsze *Instytut*)] + [informacja o przedmiocie ich działalności] + [**im. + imię i nazwisko patrona w D.**] + [*Polskiej Akademii Nauk* (wyjątkowo: PAN)], co daje np.: *Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla Polskiej Akademii Nauk, Instytut Fizyki Jądrowej im. Henryka Niewodniczańskiego Polskiej Akademii Nauk, Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania im. Stanisława Leszczyckiego Polskiej Akademii Nauk*. Nawiasem mówiąc, ostatnia z wymienionych nazw jest pod względem składniowym niepoprawna językowo: *Przestrzennego Zagospodarowania* to składnia typowo rosyjska, a ponieważ mamy tu do czynienia nie z opisowym, lecz z precyzującym użyciem przydawki (tj. zawężającym znaczenie członu określonego) – przydawka winna stać w postpozycji: *Zagospodarowania Przestrzennego*. Ponadto wśród nazw zawierających imię patrona na szczególną uwagę zasługuje *Instytut Biologii Doświadczalnej im. Marcelego Nenckiego Polskiej Akademii Nauk*, gdyż w prowadzonej dla tegoż instytutu księdze (RIN-II-21/98) jako skróconą nazwę instytutu podano *Instytut Nenckiego PAN*, co jest niejako usankcjonowaniem zwyczaju językowego, zgodnie z którym – w nieoficjalnym użyciu – omawiana pełna nazwa instytutu zredukowana jest do samego nazwiska patrona („ktoś pracuje w Nenckim”). Jest to zresztą powtórzeniem elipsy typowej w wypadku nazw szkół średnich (np. *Liceum Ogólnokształcące im. Jana Kochanowskiego* → *Kochanowski*).

Uwagę zwraca niezgodność kilku nazw w brzmieniu pełnym zamieszczonych w dziale I w rubryce 2 odpowiednich ksiąg rejestrowych w rejestrze instytutów PAN z przepisem art. 47 ust. 1 *ustawy o PAN*, z którego jasno wynika, iż nazwa instytutu winna zawierać frazę *Polskiej Akademii Nauk*. Tymczasem jako nazwy pełne pojawiają się w rejestrze instytutów formy ze skrótem PAN: *Instytut Fizyki PAN* (nr księgi: RIN-III-12/98), *Instytut Badań Systemowych PAN* (RIN-IV-2/98), *Instytut Budownictwa Wodnego PAN* (RIN-IV-5/98), *Instytut Informatyki Teoretycznej i Stosowanej PAN* (RIN-IV-3/98), *Instytut Maszyn Przepływowych im. Roberta Szewalskiego PAN* (RIN-IV-9/98). W rezultacie nazwy tych instytutów w brzmieniu z rozwinięciem skrótu PAN *de iure* nie istnieją jako nieobecne w odpowiednich księgach rejestrowych.

Ponadto w rejestrze księga (RIN-V-36/98) dotycząca instytutu działającego pod nazwą *Instytut Rozrodu Zwierząt i Badań Żywności Polskiej Akademii Nauk w Olsztynie* [sic! określenie siedziby instytutu zostało włączone do nazwy] w rubryce 2 działu I została dopełniona informacją: „nazwa Instytutu w języku angielskim: Institute of Animal Reproduction and Food Research, Polish Academy of Sciences in Olsztyn”, choć rozporządzenie w sprawie rejestru nie przewiduje w tym miejscu tego typu adnotacji. Oczywiście urzędowe ustalenie i ujednoczenie dokładnych form nazw instytutów PAN w języku angielskim byłoby rozwiązaniem pożytecznym – nie tylko zresztą z perspektywy „widoczności” dorobku poszczególnych instytutów w międzynarodowych bazach bibliometrycznych.

Niewykorzystanie standaryzacyjnego i pragmatycznego potencjału rejestru instytutów w zakresie nazewnictwa widać ponadto w tym, że – w ramach tych samych wydziałów PAN – wpisano doń takie same skróty nazw różnych instytutów. W Wydziale I księgi rejestrowe sankcjonują skrót *IS PAN* zarówno dla nazwy *Instytut Sławistyki Polskiej Akademii Nauk* (RIN-I-30/98), jak i *Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk* (RIN-I-44/98), zaś w Wydziale II – skrót *IP PAN* zarówno dla nazwy *Instytut Paleobiologii im. Romana Kozłowskiego Polskiej Akademii Nauk* (RIN-II-8/98), jak i *Instytut Parazytologii im. Witolda Stefańskiego Polskiej Akademii Nauk* (RIN-II-10/98). Sprzeczne ze wskazaniem § 4 ust. 2 pkt 2 rozporządzenia ws. rejestru instytutów jest niezamieszczenie w niektórych księgach rejestrowych nazwy skróconej instytutu (np.: RIN-V-34/98, RIN-II-31/98, RIN-III-52/98).

Osobną kwestią jest nazewnictwo innych jednostek PAN, które – w przeciwieństwie do instytutów – nie posiadają osobowości prawnej i zasadniczo organizacyjnie wchodzi w skład Kancelarii PAN. Widać tu przypuszczalnie próbę zasygnalizowania tego stanu rzeczy poprzez każdorazowe poprzedzanie właściwej nazwy członem *Polska Akademia Nauk*, co skutkuje potworkami składniowymi niemożliwymi do w miarę naturalnego użycia w tekście ciągłym: *Polska Akademia Nauk Archiwum w Warszawie*, *Polska Akademia Nauk Biblioteka Gdańska*, *Polska Akademia Nauk Biblioteka Kórnicka w Kórniku*, *Polska Akademia Nauk Muzeum Ziemi w Warszawie*, *Polska Akademia Nauk Ogród Botaniczny – Centrum Zachowania Różnorodności Biologicznej w Powsinie*. Dotyczy to też nazw niektórych zagranicznych stacji naukowych: *Polska Akademia Nauk Stacja Naukowa w Paryżu*, *Polska Akademia Nauk Stacja Naukowa w Rzymie*, *Polska Akademia Nauk Stacja Naukowa w Wiedniu*¹⁵.

¹⁵ Analogiczne spostrzeżenie o trudnościach z deklinacją i tym samym z wpleceniem w syntaktykę tekstu ciągłego dotyczyć mogłoby też niemal 40 nazw instytutów Sieci Badawczej Łukasiewicza, które utworzone zostały według podobnego schematu, np.: *Sieć Badawcza Łukasiewicz - Instytut Ceramiki i Materiałów Budowlanych*, *Sieć Badawcza Łukasiewicz - Instytut Farmaceutyczny*, *Sieć Badawcza Łukasiewicz - Instytut Lotnictwa*, *Sieć Badawcza Łukasiewicz - Przemysłowy Instytut Maszyn Rolniczych*.

5. Propaganda „doskonałości”

Współczesna polska polityka naukowa ucieka się nie tylko do perswazji, ale i do manipulacji językowej, korzystając przy tym z wypróbowanego instrumentarium języka polityki i PR-u politycznego. Jednym spośród (pozbawionych konkretnego znaczenia, ale silnie wartościujących) sloganów europejskich polityk naukowych bezkrytycznie przenoszonym na grunt polskiej debaty o organizacji nauki jest hasło *doskonałość naukowa*. W rezultacie określenie to pojawia się w przepisach ustawy PoSWiN w nazwach takich jak *Rada Doskonałości Naukowej* (art. 36 ust. 12, art. 232), *Dydaktyczna inicjatywa doskonałości* (art. 365 ust. 1 lit. d; art. 400), *Inicjatywa doskonałości – uczelnia badawcza* (art. 365 ust. 2 lit. e; art. 387–388), *Regionalna inicjatywa doskonałości* (art. 365 ust. 2 lit. f; art. 396–397). Magiczną¹⁶ funkcję nowomowy i przy okazji impresywną funkcję nazw własnych realizuje ponadto nazwa *Biuro ds. Doskonałości Naukowej PAN*¹⁷.

6. Nazwy programów grantowych Narodowego Centrum Nauki jako seria nazewnicza

Polityka nazewnicza NCN w zakresie nazw programów grantowych (typów konkursów) jest najpewniej uzualną polityką implicytną: początkowy pomysł nadawania nazw „muzycznych” wygenerował inercję tak silną, że bez formalnego artykułowania tej zasady nazewniczej, jest ona przez NCN dość konsekwentnie realizowana. Lista¹⁸ programów grantowych (typów konkursów) obejmuje m.in. następujące nazwy: *Alphorn*, *Alphorn–COVID-19*, *Beethoven Classic*, *Beethoven Life*, *Ceus-Unisono*, *Daina*, *Dioscuri*, *Etiuda*, *Fuga*, *Harmonia*, *Maestro*, *Miniatura*, *Mozart*, *Opus*, *Polonez*, *Preludium*, *Preludium Bis*, *Sheng*, *Sonata*, *Sonata Bis*, *Sonatina*, *Symfonia*, *Tango*, *Uwertura*.

Nazewnictwo programów grantowych NCN jest doskonałym przykładem tego, co C. Kosyl (1983: 19) nazywa **serią nazewniczą** i definiuje jako zbiór nazw motywowanych „przez wyrazy mieszczące się w jednym polu znaczeniowym, czasem zaś w szerszej sferze znaczeniowej”. Polityka nazewnicza NCN miała przy tym dość szczególny i wielowarstwowy charakter. 8 listopada 2011 Centrum

¹⁶ O „funkcji magicznej” pisał m.in. M. Głowiński (2009: 13–14): „W nowomowie wielką rolę odgrywa żywioł magiczności. Słowa nie tyle odnoszą się do rzeczywistości, nie tyle ją opisują, co ją tworzą. To, co zostało autorytatywnie wypowiedziane, staje się rzeczywiste. Funkcję magiczną pełni większość sloganów (...) Innymi słowy: magiczność to mówienie o stanach pożądanym w taki sposób, jakby one były stanami rzeczywistymi”.

¹⁷ W tym miejscu problem nazewnictwa propagandowego jest jedynie sygnalizowany; przedmiot rozleglejszej dyskusji stanowi w osobnym opracowaniu (Włoskowicz 2019).

¹⁸ *Typy konkursów | Narodowe Centrum Nauki* (online: <https://ncn.gov.pl/finansowanie-nauki/konkursy/typy>, dostęp: 26.06.2020).

ogłosiło konkurs na nazwy siedmiu typów programów grantowych¹⁹, który rozstrzygnięty został 14 grudnia 2011, przy czym wyłoniono zwycięskie nazwy tylko dla pięciu typów konkursów: *Opus*, *Preludium*, *Sonata*, *Harmonia* i *Maestro*²⁰. Spośród licznych propozycji wybrano więc takie, które układały się we wspomnianą serię nazewniczą. Na tym etapie wyboru polityka nazewnicza NCN miała charakter nieskodyfikowany (implicitny) i zapewne w pewnym stopniu inercyjny: schemat nazewniczy wyłonił się ze zbioru form zgłoszonych przez uczestników konkursu. Inercyjność polityki widać też na dalszych etapach – kolejne nazwy wybierano potem w taki sposób, by także włączały się w już rozpoczętą serię.

Relacje między typami konkursów NCN przejawiają daleko idące analogie z relacjami znaczeniowymi między jednostkami słownictwa muzycznego motywującymi poszczególne nazwy. W ramach szerszej „muzycznej” sfery znaczeniowej wyrazów motywujących wyróżnić można węższe pole **form muzycznych**, których określenia są motywacją dla nazw programów: *Daina*, *Etiuda*, *Fuga*, *Miniatura*, *Polonez*, *Preludium*, *Sonata*, *Sonatina*, *Symfonia*, *Tango*, *Uwertura*. Programy przeznaczone dla naukowców na wcześniejszych i „przygotowawczych” etapach rozwoju naukowego w swoich nazwach odwołują się do form mniejszych, wstępnych lub „szkoleniowych”: *Preludium*, *Etiuda*, *Uwertura*. Uwagę zwracają też relacje znaczeniowe między wyrazami motywującymi nazwy *Sonatina*, *Sonata* i *Symfonia*: sonatina to bowiem „mała” sonata, zaś „orkiestrowym” odpowiednikiem sonaty jest symfonia. Miniatura jest formą małą, średnią lub skróconą – i właśnie finansowaniu pojedynczych „działań naukowych” (a nie wieloetapowych przedsięwzięć) służy program o takiej nazwie. *Daina* to nazwa konkursu na polsko-litewskie projekty badawcze motywowana nazwą tradycyjnej formy krótkiej pieśni litewskiej. Program *Polonez* przeznaczony jest dla naukowców zagranicznych przyjeżdżających do Polski, by w polskich instytucjach realizować swoje projekty. W kontekście takiego „importu” kadry naukowej trzeba pamiętać, że polska nazwa polskiego tańca narodowego *polonez* (także jako formy muzycznej) jest zapożyczeniem i adaptacją francuskiego *polonaise*.

W „muzycznej” sferze znaczeniowej mieszczą się też motywacje innych nazw. W wypadku konkursów na projekty realizowane we współpracy międzynarodowej nazwy odwołują się do nazwisk słynnych kompozytorów (*Beethoven Classic/Life* – konkurs na projekty polsko-niemieckie, *Mozart* – projekty polsko-

¹⁹ *Konkurs na nazwy konkursów* | Narodowe Centrum Nauki (online: <https://ncn.gov.pl/aktualnosci/2011-11-08-konkurs-na-nazwy-konkursow>, dostęp: 18.03.2021).

²⁰ Rozstrzygnięcie konkursu na nazwy konkursów | Narodowe Centrum Nauki (online: <https://www.ncn.gov.pl/aktualnosci/2011-12-14-rozstrzygniecie-konkursu-nazwy>, dostęp: 18.03.2021). Recenzentowi niniejszego artykułu składam w tym miejscu ogromne podziękowania za bezcenną wskazówkę dotyczącą konkursowego modelu wyboru pierwszych nazw programów grantowych NCN.

-austriackie) lub tradycyjnych instrumentów (*Alphorn* – projekty polsko-szwajcarskie; *Sheng* – projekty polsko-chińskie). Ponadto „flagowy” w ofercie NCN konkurs *Opus* swoją nazwą nawiązuje po prostu do utworu/dzieła kompozytorskiego, zaś konkurs *Maestro* – do rozległego i uznanego dorobku kierownika projektu.

Mimo dużej liczby typów konkursów polityka nazewnicza NCN sprawia wrażenie pragmatycznie skutecznej w tym sensie, że nazewnictwo programów dość jasno określa miejsce danego konkursu w całej gamie schematów finansowania.

7. Podsumowanie

ChNP pod względem modeli nazewniczych oraz funkcji i pragmatyki nazw własnych przedstawia obraz panchroniczny. Obok nazw instytucji realizujących regresywny model nazewniczy o XIX-wiecznym rodowodzie z nazwą dyscypliny naukowej wyrażoną przydawką przymiotnikową (np. *Instytut Matematyczny PAN*) i tradycyjnych nazw uniwersytetów z nazwą patrona w dopełniaczu (np. *Uniwersytet Mikołaja Kopernika*) tworzone są i promowane nazwy oparte na modelach nowszych (np. nazwy uczelni z członem *imienia*).

Nazewnictwo funkcjonujące w polskim systemie nauki i szkolnictwa wyższego jest przy tym tylko w ogólnym zakresie definiowane przez z góry określone i wyartykułowane (eksplicytne) polityki nazewnicze, które wykonawcom (twórcom nazw) pozostawiają pole do inwencji regulowanej niekiedy tylko zwyczajem lub inercją serii nazewniczych.

Rozwiązanie skrótów

Dz.U. = Dziennik Ustaw.

M.P. = Monitor Polski.

PoSW = ustawa z 27 lipca 2005 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym* (Dz.U. 2005 poz. 1365 z późn. zm.).

PoSWiN = ustawa z 20 lipca 2018 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (Dz.U. 2018 poz. 1668 z późn. zm.).

WJ = wykaz jednostek – załącznik do *Obwieszczenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 4 września 2019 r. w sprawie wykazu jednostek organizacyjnych nadzorowanych przez ministra nauki i szkolnictwa wyższego* (M.P. 2019 poz. 901).

Literatura

BREZA, EDWARD. 1998. Nazwy obiektów i instytucji związanych z nowoczesną cywilizacją (chrematonimy). *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*. Red. Rzetelska-Feleszko, Ewa. Warszawa – Kraków: TNW–IJP PAN, 343–361.

DACEWICZ, LEONARDA. 2007. Nazwy polskich uczelni wyższych – tradycja i współczesność. *Nowe nazwy własne – nowe tendencje badawcze*. Red. Cieślakowa, Aleksandra; Czopek-Kopciuch, Barbara; Skowronek, Katarzyna. Kraków: Wydawnictwo PANDIT, 521–528.

GAŁKOWSKI, ARTUR. 2011. *Chrematonimy w funkcji kulturowo-użytkowej. Onomastyczne studium porównawcze na materiale polskim, włoskim, francuskim*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, wyd. II.

GAŁKOWSKI, ARTUR. 2018. Definicja i zakres chrematonimii. *Folia onomastica Croatica*, 27, Zagreb, 1–14.

GŁOWIŃSKI, MICHAŁ. 2009. *Nowomowa i ciągi dalsze. Szkice dawne i nowe*. Kraków: UNIVERSITAS.

KOSYL, CZESŁAW. 1983. *Forma i funkcja nazw własnych*. Lublin: UMCS.

KOSYL, CZESŁAW. 1993. Chrematonimy. *Współczesny język polski. Encyklopedia kultury polskiej*. Red. Bartmiński, Jerzy. Wrocław: Wiedza o Kulturze, t. 2, 440–444.

KOWALIK, KRYSZYNA. 2010. Strukturalne typy nazw własnych polskich współczesnych szkół wyższych. *Symbolae grammaticae in honorem Boguslai Dunaj*. Red. Przybylska, Renata; Kaś, Józef; Sikora, Kazimierz. Kraków: Księgarnia Akademicka, 349–358.

PIEŃKOWSKI, STEFAN. 1936. *Sprawozdania z działalności Uniwersytetu Józefa Piłsudskiego w Warszawie za rok akademicki 1934–35 i za rok akademicki 1935–1936*. Warszawa: Nakładem Uniwersytetu.

- RUTKIEWICZ-HANCZEWSKA, MAŁGORZATA. 2013. *Genologia onimiczna. Nazwa własna w płaszczyźnie motywacyjno-komunikatywnej*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.
- RUTKOWSKI, MARIUSZ. 2001. Wstępna charakterystyka funkcji nazw własnych. *Onomastica*, XLVI, Kraków, 7–29.
- Ustawa z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (Dz.U. 2018 poz. 1669 z późn. zm.).
- WŁOSKOWICZ, WOJCIECH. 2015. Trójelementowy model znaczenia onimicznego i pojęciowy model onomastykonu. *Onomastica*, LIX, Kraków, 57–76.
- WŁOSKOWICZ, WOJCIECH. 2017. Functions of Geographical Names and the Use of Endo- and Exonyms, *Mitteilungen der Österreichischen Geographischen Gesellschaft*, CLIX, Wien, 323–343.
- WŁOSKOWICZ, WOJCIECH. 2019. Nowomowa pseudometanaukowa? O języku polskiej polityki naukowej. *Poradnik Językowy*, z. 10/2019 (769), Warszawa, 35–47.

Imena u poljskome sustavu visokoga obrazovanja i znanosti. Studija politike imenovanja

Sažetak

Cilj je rada analiza imena poljskih sveučilišta, instituta Poljske akademije znanosti, središnjih institucija znanstvenoga sustava, i imena programa potpore Nacionalnoga centra znanosti (Narodowe Centrum Nauki, NCN), koji čine krematonimiju poljske znanosti. Utvrđen je imenski status tih imena, istaknuti su najvažniji pojmovi teorije politike imenovanja te navedena formalna i pragmatična dimenzija te politike, kao i njezin mogući sofisticirani ili implicitni karakter. U radu se govori i o pravnoj osnovi za imenovanje poljskih sveučilišta i visokih učilišta, a predložena je i klasifikacija modela imenovanja. Raspravlja se o pravnoj osnovi za imenovanje instituta Poljske akademije znanosti i strukture njihovih imena. Imena programa potpore NCN-a predstavljena su kao tipični slijed imenovanja.

Ključne riječi: ime, krematonim, politika imenovanja, znanost, visoko obrazovanje

Słowa kluczowe: nazwa własna, chrematonim, polityka nazewnicza, nauka, szkolnictwo wyższe

Keywords: proper name, chrematonym, naming policy, science, higher education

